

I

15 april 2019

De avond van de brand

‘Ik ging dood die avond.’

Philippe Villeneuve

April in Parijs. De afgelopen dagen waren een genot: onbewolkt blauwe hemels, kastanje- en kersenvormen in volle bloei, een explosie van kleuren, felgele en roze golven die als een waterval van het hoge Montmartre naar de boomrijke boulevards van Montparnasse klateren en van de Tuilerieën aan de lage kant van de Champs-Élysées naar het kleine parkje van de kathedraal van de Notre-Dame, waar de buurtkinderen graag spelen na schooltijd. Het is maandag 15 april 2019, het begin van de week voor Pasen. Die kleine Parijzenaars verheugen zich op de vakantie van twee weken die vrijdag zal beginnen. En op het zoeken naar eieren natuurlijk.

Die ochtend heeft het filmfestival van Cannes de posters onthuld voor zijn 72e editie, die over een maand begint. Dat is altijd een hele gebeurtenis. Dit jaar zien we een jonge versie

van Agnès Varda, de Franse filmmaakster die onlangs op 90-jarige leeftijd is overleden. Op de foto zet ze, 26 jaar pas, in al haar jongensachtigheid haar oog tegen de camera. Ze staat op de rug van een mannelijk crewlid, op een vervaarlijk hoog houten platform, terwijl op de achtergrond de Middellandse Zee schittert in het zonlicht. De zwart-witfoto uit 1955 heeft een feloranje teint gekregen. Het is een wonderschone ode aan de cinema en een fantastische regisseur.

In politiek opzicht is Parijs in gespannen afwachting. Vanavond om acht uur zal president Macron de natie toespreken en hopelijk een einde maken aan de al wekenlang heersende onrust die is veroorzaakt door de veelvormige, radicale protesten van de Gilets Jaunes. De demonstraties die in heel Frankrijk al tweentwintig opeenvolgende zondagen hebben plaatsgevonden, hebben in de centra van verschillende steden, waaronder Parijs, chaos en beschadigingen veroorzaakt. En hoewel de beweging zichzelf inmiddels in diskrediet heeft gebracht door achteloos geweld en het onvermogen om een coherente boodschap te verwoorden, verwachten veel Fransen van de president en zijn kabinet dat ze voorstellen formuleren die de natie het gevoel geven dat er iets wordt afgesloten.

Franse politieke experts en buitenlandse correspondenten proberen te bedenken welke ‘grote’ maatregelen Macron zal aankondigen. Hij is al tegemoetgekomen aan veel eisen van de Hesjes, onder meer door een voorgenomen brandstofaccijns te schrappen. Onder de politieke pers circuleert het gerucht dat hij de École Nationale d’Administration wil sluiten, de beroemde eliteschool die Charles de Gaulle in 1945 oprichtte om de hoogste ambtenaren van het land op te leiden. Dat zou in-

derdaad groot nieuws zijn. De ENA, die was opgezet als een democratisch rekruteringsysteem voor de overheidsdienst, geldt mede dankzij de strenge examens als een symbool van de Franse meritocratie. De leerlingen zijn voor hun studiefinanciering niet afhankelijk van hun familie; de staat betaalt hun een salaris. Maar in de loop van de tijd is de school vaak bekritiseerd; men zou daar een *pensée unique* (eenkennig gedachtegoed) kweken, waardoor de elite van de toekomst beperkte ideeën zou hebben over de rol van de staat en de wereld.

Op het Île de la Cité, een van de twee eilandjes in het hart van de Franse hoofdstad, dat al sinds de twaalfde eeuw bekendstaat als ‘het hoofd, het hart en het merg van Parijs,’¹ worden de klokken van de kathedraal zo meteen geluid voor het avondgebed. Het is kwart voor zes en ouders verzamelen zich bij de hekken van de basisscholen in afwachting van hun zweetende, verformfaaide kinderen. Op het kleine Place Maubert op de Boulevard Saint-Germain, die parallel loopt aan het zuidelijke roosvenster van de Notre-Dame, zet men zich in bakkerij Chez Isabelle, dat vorig jaar prijzen won voor de beste croissant en de beste appeltaart van Parijs, schrap voor de naderende overval van kleine veelvraatjes en hun ouders. Als ze boffen, krijgen de kinderen een late *goûter* in de vorm van een *pain au chocolat* terwijl hun ouders het stokbrood voor de avondmaaltijd kopen, bij voorkeur kersvers en nog warm van de oven. Een deur verderop is ook *fromager* Laurent Dubois op alles voorbereid. Het spitsuur van klanten vlak voor het avondeten is typisch Parijs. ‘Heb je brood gekocht?’ en ‘Is er kaas in huis?’ zijn tussen zes en acht ’s avonds vermoedelijk de meestgestelde vragen in Parijs.

Het is een dagelijks ritueel geworden: een tiental Amerikaanse toeristen en hun toergids, die zich heeft gespecialiseerd in gastronomische rondleidingen door de Franse hoofdstad, zijn voor Laurents ronde glazen vitrines komen staan en bekijken zijn nieuwste kaascreaties, zoals een roquefort met kweepeer, camembert met calvados, en walnootbrie. De groep krijgt een korte lezing over kaas en mag dan de winkel in om te proeven en te kopen. De Parijzenaars zijn het gewend om hun dagelijkse levens te leven te midden van steeds groter wordende groepen bezoekers. Het massatoerisme heeft talloze buurten zoals deze – Place Maubert, de Rive Gauche en de omgeving van de Notre-Dame – getransformeerd tot iets wat veel wegheeft van een permanente bijenkorf. Daar kleven ook nadelen aan, maar de Parijzenaars en de toeristen delen op zijn minst hun liefde voor Parijs. Een spirituele affiniteit.

Ook in de kathedraal van Notre-Dame heerst een sfeer van vriendschappelijke co-existentie. Op deze maandagmiddag, terwijl kanunnik Jean-Pierre Caveau met assistentie van sopraan Emmanuelle Campana en organist Johann Vexo in het schip het avondgebed leidt, wandelen honderden toeristen rustig door de gangpaden en de kooromgang. Met veertien miljoen bezoekers in 2018 behoort de Notre-Dame tot de populairste monumenten van de wereld. De kathedraal is 365 dagen per jaar open, is gratis toegankelijk, en biedt jaarlijks tweeduizend missen en vieringen aan.²

Het aftellen naar Pasen is begonnen. De priester leest Psalm 27:

De Heer is mijn licht, mijn behoud, wie zou ik vrezen?
 Bij de Heer is mijn leven veilig, voor wie zou ik bang zijn?
 Kwaadwilligen kwamen op mij af om mij levend te verslinden,
 Mijn vijanden belaagden mij, maar zij struikelden, zij vielen.
 Al trok een leger tegen mij op, mijn hart zou onbevreesd zijn,
 Al woedde er een oorlog in mij, nog zou ik mij veilig weten.

Om achttien minuten over zes gaat er een brandalarm af. Er verschijnt een bericht op het computerscherm van de beveiliging van de kathedraal: *Zone nef sacristie* (sacristiezone van het schip). Maar er is in de sacristie, het kleine gebouw aan de zuidflank van de kathedraal, geen brand. De beveiliging is vrij nieuw en weet niet dat het alarmsysteem ondoorgrondelijk is en dat de zones slecht zijn afgebakend. Hij komt tot de begrijpelijke conclusie dat het een vals alarm is. Die hebben zich de afgelopen tijd vaker voorgedaan, vooral sinds het begin van de restauratiewerkzaamheden aan de torenspits, die is verpakt in een enorme metalen steigerconstructie. Vierentwintig minuten later gaat het brandalarm opnieuw af.

Enkele minuten later verlaat monseigneur Benoist de Sine-ty, de energieke, jeugdige 50-jarige vicaris-generaal van het aartsbisdom Parijs, zijn residentie op de Rue des Ursins, een middeleeuwse straat in de buurt van de kathedraal die ooit Rue d'Enfer (de Helstraat) heette. Hij springt op zijn scooter. Op weg naar de Notre-Dame-des-Champs-kerk op de Boulevard du Montparnasse voor een gebedsavond snelt monseigneur De Sine-ty door de smalle straatjes op het eiland in de buurt van de kathedraal: de Rue Chanoinesse, dan de Rue du Cloître-Notre-Dame. Hij wil net de Seine oversteken via de

Pont de l'Archevêché als hij in zijn zijspiegel kijkt, hard op de rem trapt en zijn hoofd omdraait in de richting van de Notre-Dame. Er komen vlammen uit het dak van de kathedraal.³

Volgens het logboek werd om 17.48 uur voor het eerst de brandweer gebeld, vier minuten nadat de beveiliging eindelijk te horen heeft gekregen dat de brandmelding geen betrekking heeft op de sacristie, maar op de zolder van de kathedraal zelf, en twee minuten nadat hij de driehonderd nauwe traptreden heeft beklommen, de deur heeft geopend en heeft gezien dat er een inferno woedt. Het 'bos', de rastervormige dakconstructie van de Notre-Dame die is vervaardigd van 1300 eikenbomen die veelal dateren uit de dertiende eeuw, wordt verplond door vlammen.

In het Élyséepaleis is de president bijna klaar met de opname van zijn toespraak voor de natie. De Franse televisiestations bereiden uitzendingen voor om zijn aankondigingen te becommentariëren. Maar dat duurt niet lang, want op sociale media verschijnen de eerste door passanten genomen filmpjes, eerst van zwarte rook die uit de torenspits ontsnapt en dan van oranje en rode vlammen die zich uitstrekken tot ver in de hemel.

Op de kop af negentien kilometer verderop zijn Marie-Hélène Didier, een curator van de Franse rijksdienst voor cultureel erfgoed die verantwoordelijk is voor religieuze kunst, en Laurent Prades, algemeen directeur van de Notre-Dame, net aangekomen in Versailles om in het paleis de heropening bij te wonen van de privévertrekken van Madame de Maintenon. Ook de Franse minister van Cultuur Franck Riester is aanwe-

zig. Na drie jaar nauwgezet restauratiewerk, waarbij op de kleinste details is gelet, kunnen de vier prachtige kamers waar van 1680 tot 1715 de heimelijke echtgenote van Lodewijk XIV woonde, worden opengesteld voor het publiek. Maar de champagne is nog niet eens geserveerd als de mobiele telefoons in de zakken van de gasten beginnen af te gaan. Madame de Maintenon en Versailles zullen moeten wachten.⁴

Terwijl ze met een hand in haar zak naar haar autosleutel graait, belt Didier onmiddellijk Philippe Villeneuve, hoofdarchitect bij Historische Monumenten, een van de negenendertig architecten die verantwoordelijk zijn voor het Franse architectonische erfgoed en een portfolio van belangrijke gebouwen beheren. Sinds 1893 werft de Dienst Historische Monumenten de meest getalenteerde kunsthistorici en architecten van hun generatie met behulp van een reeks veeleisende tests.⁵ ‘Wie in het huidige tijdperk historische monumenten in leven wil houden, moet beschikken over eruditie, talent, respect, discretie en morele kwaliteiten.’⁶ Dit is het elitekorps van de Franse architecten.

De Notre-Dame is van Villeneuve. Of beter gezegd: Villeneuve is van de Notre-Dame. Als klein jochie met een passie voor orgelmuziek vond hij zijn roeping als architect toen hij op de houten banken van de kathedraal urenlang luisterde wanneer Pierre Cochereau, de legendarische organist van de Notre-Dame,⁷ zat te improviseren op een van de grootste orgels van de wereld, dat vijf toetsenborden, III registerknoppen en 7374 pijpen telt.⁸

Villeneuve is in de Charentes, in het zuidwesten van het land, maar rijdt met 180 kilometer per uur naar het nabijgelegen treinstation: La Rochelle.⁹ Marie-Hélène Didier, die nu

ook in haar auto zit, heeft een verkeerde keuze gemaakt en komt vast te zitten in het verkeer tussen het Louvre en het Hôtel de Ville op de rechteroever van de Seine, waar ze de radio en Twitter uitzet en machteloos naar de Notre-Dame kijkt, die recht voor haar ogen in vuur en vlam staat.

De 42-jarige Prades heeft gelukkig voor het openbaar vervoer gekozen. Hij is in de RER gestapt. De snelste lijn heeft achteenvijftig minuten nodig voor het traject van Versailles naar Parijs. Maar omdat station Saint-Michel-Notre-Dame net is gesloten, moet hij uitstappen bij het Musée d'Orsay om de rest van de reis op de fiets af te leggen. Gelukkig heeft hij een pasje voor het groene fietsenplan, zodat hij gebruik kan maken van de fietsen die op vrijwel elke Parijse straathoek staan. Daarna zal hij zo snel mogelijk door de politieafzettingen heen moeten zien te komen. Als algemeen manager van de kathedraal is hij verantwoordelijk voor de zestig medewerkers en weet hij waar de sleutels – honderd stuks in totaal – liggen. Hij kent ook alle codes, waaronder die van de schatkamer van de Notre-Dame en van een andere, geheime ruimte in een kapel die Notre-Dame des Sept Douleurs (Mater Dolorosa) heet, aan de andere kant van de kathedraal, vlak achter de apsis. In deze met dubbel kogelwerend glas beschermde kluis ligt de doornenkroon. Terwijl hij door een regen van vonken en as naar de kathedraal fietst, kan hij maar aan één ding denken: hij moet het meest gekoesterde relikwie van de gehele katholieke wereld veiligstellen.

‘De schuldgevoelens zijn overweldigend,’ zegt Jean-Claude Gallet, driesterrengeneraal, veteraan van de oorlog in Afgha-

nistan en hoofdcommandant van de Parijse brandweer. ‘Hoe is het mogelijk dat we pas aankwamen toen het vuur zich al zo dramatisch had verspreid? Heeft ons switchboard een oproep gemist?’¹⁰ Maar de brandweer had niet gefaald en heeft geen oproepen gemist. Ze waren luttele minuten na de eerste oproep ter plekke. Maar inderdaad: dat lijkt te laat te zijn geweest om het achthonderd jaar oude dak van de Notre-Dame te redden.

Generaal Gallet weet alles over vuur, alle soorten vuur. Na zijn eindexamen aan de prestigieuze militaire academie Saint-Cyr nam hij dienst bij de brandweer van Parijs, die in 1811 door Napoleon in het leven was geroepen nadat hij ternauwernood was ontkomen aan een aanslag door brandstichting op de Oostenrijkse ambassade in Parijs. Omdat hij behoefte had aan een korps dat branden professioneel en efficiënt kon bestrijden, creëerde hij de eerste militaire eenheid brandweermannen, die bestond uit geniesoldaten van de Keizerlijke Garde. Het bataljon is tot op de dag van vandaag belast met de bescherming van Parijs¹¹ en heeft als motto ‘Redden of sterven’.

De brandweermannen en -vrouwen¹² van Parijs zijn niet alleen soldaten; ze beschikken dankzij een unieke training over uitzonderlijke vaardigheden. Ze onderscheiden zich in positieve zin van de korpsen van andere grote steden zoals Londen en New York. Om te beginnen zijn ze jong, met een gemiddelde leeftijd van zevenentwintig, terwijl dat gemiddelde in andere hoofdsteden boven de veertig ligt. Ze zijn slank, sterk, en klein of van gemiddelde lengte. Ze worden onderworpen aan een streng programma van dagelijkse training. Een van de tests, de zogeheten ‘plank’,¹³ moeten ze twee keer per dag ondergaan,

volledig gekleed in uniform met helm. De brandweerlieden moeten zich kunnen optrekken aan een kleine plank die is bevestigd op een hoogte van 2 meter 40. De bedoeling van de in 1895 geïntroduceerde test is dat ze kunnen wegkomen als de vloer onder hen is ingestort. Wie de test niet haalt, wordt uitgesloten van missies en mag pas weer mee als hij of zij de test weer haalt. Ook Gallet, 54 jaar oud, doet de test regelmatig, maar niet twee keer per dag. Hij noemt de vrouwen en mannen van zijn korps ‘acrobaten’. Dat is een van de redenen waarom deze brandweermensen er in tegenstelling tot hun collega’s in andere grote steden voor kiezen om het vuur van binnenin gebouwen te bestrijden, en niet van buitenaf.

Zodra Gallet met zijn mannen, onder wie luitenant-kolonel Gabriel Plus en generaal Jean-Marie Gontier, zijn rechterhand, zijn aangekomen op het parvis van de Notre-Dame, begrijpt hij dat hij alle gebruikelijke plannen overboord moet zetten. Het is al te laat om het dak te redden en er is een grens aan de hoeveelheid water waarmee je middeleeuwse stenen kunt bestoken. De dertiende-eeuwse roosvensters zouden door de waterdruk tot zand worden verpulverd. Gallet moet iets anders bedenken, en snel ook.

Hij besluit het vuur op alle fronten tegelijk aan te vallen. Hij stuurt voorhoedetroepen de smalle wenteltrap op in de richting van de kroonlijst, die vierenveertig meter hoog ligt. Deze manschappen moeten het vuur vanaf de zijkant insluiten. Hij zorgt voor een gordijn van water van noord naar zuid tussen het dak en de torens om de temperatuur te verlagen en de twee klokkentorens te beschermen, die samen tien enorme bronzen klokken huisvesten; hij geeft opdracht om Colossus,

de robot van zijn brigade, een vijfhonderd kilo zware drone die is uitgerust met een krachtige brandslang die een straal spuit van 3000 liter per minuut, in gereedheid te brengen om het schip binnen te gaan en te voorkomen dat vallend puin brand veroorzaakt in het koor en het dwarsschip. Hij weet dat het moment zal komen waarop zijn manschappen niet meer bestand zullen zijn tegen de verzengende hitte en de regen van smeltend, brandend lood in het schip.

Adrien Goetz, een 54-jarige, elegant geklede kunsthistoricus en kenner van Victor Hugo, heeft zojuist in de Sorbonne een lezing gegeven over Jacques-Louis Davids schilderij *De krooning van Napoleon*. Hij is bezig zijn bureau op te ruimen als hij telefonisch wordt ingelicht over de dramatische gebeurtenissen die zich enkele stratenblokken verderop voltrekken. Hij klemt zijn aktetas onder zijn arm en loopt zo snel hij kan in de richting van de Seine.¹⁴ Als hij de Place Maubert bereikt, verschijnt er op het scherm van zijn smartphone een foto van de brandende spits van de kathedraal. Boven hem ziet hij enorme geelbruine rookpluimen opzwellen. Om wat te kalmeren houdt hij zich voor wat hij eerder tegen zijn studenten heeft gezegd: de reden waarom we ons allemaal de krooning van Napoleon herinneren is dat de gebeurtenis een schilderij werd, een afbeelding. Beelden maken de geschiedenis.

Op de Place Maubert duikt Goetz de Rue Maître Albert in, een kronkelend middeleeuws straatje dat door baron Haussmann ongemoeid is gelaten en tot halverwege de negentiende eeuw Rue Perdue (De Verloren Straat) heette. ‘Dan blijf ik stokstijf staan. Ik ben er.’¹⁵ Het eerste wat hem opvalt is de bij-